

รูปแบบ กลไก และกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ

The Pattern, Mechanism, and Process of the Protection of Helpless Person for Well-Being

รณรงค์ จันได¹

Ronnarong Jundai²

Abstract

The objectives of this research are to study and extract the success of 12 protection of helpless person institutes, protection of helpless person centers, and protection of helpless person local communities. The findings will ultimately be used to formulate a synthetic approach to the pattern, mechanism and process of the protection of helpless person for well-being promotion as well as formulate a policy recommendation and implementation recommendation on a local and government agency level. This research is a qualitative research.

The studies have found out that the protection of helpless person in Thailand has various patterns, mechanisms and processes both on government agency level and community level, all of which promotes participation and cooperation. Studies have also found that good regulations for the protection of helpless person include 1) promote proactive social welfare process in the community in order to protect helpless people; 2) empower helpless people in helpless person centers and institutes; 3) develop a 4-dimension support system (physical, mental, social and spiritual) for the protection of helpless person; and 4) protection of helpless person based on sustainable principles with the aim to “be supported, be self-dependable, helpful to others”.

Keywords: Helpless Person, Protection of Helpless Person, Well-being

บทคัดย่อ

รูปแบบ กลไก และกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและถอดบทเรียนความสำเร็จในการดำเนินงานของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง และศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชนจำนวน 12 แห่ง เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบ กลไก และกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งให้มีสุขภาวะที่ดี และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและข้อเสนอเชิงปฏิบัติทั้งในระดับพื้นที่และระดับองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษา พบว่า การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในประเทศไทยมีรูปแบบ กลไก และกระบวนการที่หลากหลาย ทั้งในส่วนของหน่วยงานภาครัฐและในส่วนของชุมชน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการสร้างความร่วมมือ จากการศึกษาพบว่าแนวปฏิบัติที่ดี สำหรับการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ได้แก่ 1) การส่งเสริมกระบวนการสวัสดิการสังคมเชิงรุกในชุมชนเพื่อคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง 2) การเสริมพลังอำนาจให้แก่คนไร้ที่พึ่งในสถาน/ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง 3) การพัฒนาระบบสนับสนุนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง 4) มิติด้วยกัน คือ ทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ และ 4) การ

¹ อาจารย์ประจำ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail: taktu46@hotmail.com

คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งตามหลักความยั่งยืน ภายใต้เจตนารมณ์ “มีที่พึ่ง พึ่งตนเองได้ เป็นที่พึ่งของผู้อื่น” ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งทุกระดับควรพัฒนาระบบคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งที่มีความเชื่อมโยงระหว่างศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัด และสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งเพื่อป้องกันและคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งให้มีสุขภาพที่ดีในทุกมิติ

คำสำคัญ: คนไร้ที่พึ่ง, การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง, สุขภาวะ

บทนำ

กองคุ้มครองสวัสดิภาพและเสริมสร้างคุณภาพชีวิต กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยกลุ่มมาตรการและกลไกได้รายงานสถานการณ์คนไร้ที่พึ่ง จากข้อมูลสถิติผู้รับบริการประจำเดือน เมษายน พ.ศ. 2560 มีจำนวนผู้รับบริการจากสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ทั้งสิ้น 11 แห่ง รวมทั้งสิ้นจำนวน 4,474 คน สามารถจำแนกผู้รับบริการออกเป็น คนไร้ที่พึ่ง คนขอทาน เป็นเพศชาย 2,657 คน เพศหญิง 1,802 คน ในจำนวนดังกล่าวเป็นคนไร้ที่พึ่ง (ไม่มีอาการทางจิต) จำนวน 1,375 คน เป็นคนไร้ที่พึ่ง (มีอาการทางจิต) จำนวน 2,144 คน คนไร้ที่พึ่ง (รับตาม พ.ร.บ. สุขภาพจิตฯ) จำนวน 836 คน และเป็นผู้ทำการขอทานจำนวน 119 คน โดยหน่วยงานดังกล่าว ได้ดำเนินโครงการ “ธัญบุรีโมเดล” ที่มีการจัดกิจกรรมด้านการเกษตร ด้านหัตถกรรม และด้านปศุสัตว์ ให้กับคนไร้ที่พึ่งที่พักอาศัยสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งชายธัญบุรี มีผู้เข้าร่วมโครงการทั้งหมด 673 คน ต่อมา มีแนวทางในการขยายผลการดำเนินการ “ธัญบุรีโมเดล” สูสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งอื่นๆ ความสำเร็จของ “ธัญบุรีโมเดล” ถือเป็นโปรแกรมรูปแบบหนึ่งของการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพแบบครบวงจรสำหรับผู้กระทำขอทาน คนไร้ที่พึ่ง ทั้งในเรื่องการบริหารจัดการพื้นที่ การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ การบริหารจัดการงบประมาณและการระดมทุน การบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ การฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้เข้าร่วมโครงการทั้งทางจิตใจ สังคม สุขภาพและอาชีพตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านกิจกรรมด้านการเกษตรนิเวศในการปรับเปลี่ยนทัศนคติโดยการเสริมพลังให้ผู้เข้าร่วมโครงการตระหนักในคุณค่าของตัวเอง และพัฒนาทักษะตามความสนใจเพื่อฝึกอาชีพ (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2560)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาแนวทางการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งตามพระราชบัญญัติคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ. 2557 ได้ระบุให้คนไร้ที่พึ่งมีสิทธิขอรับการคุ้มครองจากสถานคุ้มครอง/ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง โดยกำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่ ที่พบเห็นหรือได้รับแจ้งเกี่ยวกับคนไร้ที่พึ่งมีหน้าที่ให้คำแนะนำปรึกษา ช่วยเหลือ และจัดส่งไปยังสถานคุ้มครอง/ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง และให้ดำเนินการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งแต่ละราย โดยให้สถานคุ้มครอง/ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งพิจารณาตามความเหมาะสม และสภาพปัญหาของคนไร้ที่พึ่งแต่ละราย และให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการกำหนดให้มีการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง มีการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งกรณีเป็นบุคคล ซึ่งมีกฎหมายเฉพาะในการคุ้มครอง มีการกำหนดให้คนไร้ที่พึ่งที่จะเข้าอยู่อาศัยในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งต้องจัดทำ ข้อตกลงในการเข้าร่วมฟื้นฟูสภาพร่างกาย จิตใจ การประกอบอาชีพและทำงานระหว่างการฝึกอาชีพหรือเริ่มต้นประกอบอาชีพ คนไร้ที่พึ่งอาจได้รับเงินช่วยเหลือในการยังชีพตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด นอกจากนั้นสถานคุ้มครอง/ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งต้องปกปิดข้อมูลส่วนตัวของคนไร้ที่พึ่งกรณีคนไร้ที่พึ่งไม่ได้รับการคุ้มครอง หรือได้รับการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมจากสถาน/ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งอาจร้องเรียนต่อคณะกรรมการได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการกำหนด

การขับเคลื่อนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจำนวน 11 แห่งทั่วประเทศ และศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง 77 แห่งทั่วประเทศ และศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน (ตำบลต้นแบบหวังใยไม่ทอดทิ้งกัน) ยังมีปัญหาที่สำคัญคือ คนไร้ที่พึ่งที่พักอาศัยในสถานคุ้มครองและศูนย์คุ้มครองนั้นส่วนใหญ่ยังมีปัญหาด้านสุขภาพจิต และการมีสุขภาพที่ดีที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตและส่งคืนกลับสู่สังคมและชุมชนได้ นอกจากนั้นยังพบว่า รูปแบบการดำเนินงานของสถานฯและศูนย์ฯต่างๆ ยังมีแนวทางในการขับเคลื่อนงานที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจจะเกิดจากปัจจัยแวดล้อมที่แตกต่างกัน และทรัพยากรการดำเนินงานที่

แตกต่างกัน จากสถานการณ์คนไร้ที่พึ่งและการขับเคลื่อนของสถานคุ้มครองและศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งที่ผ่านมา การพัฒนารูปแบบ กลไก และกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในสังคมไทยเพื่อเป็นการเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคีเครือข่ายในทุกระดับจึงมีความสำคัญมาก เพื่อนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพกลไกสำคัญในการดำเนินงานของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่ อาทิ องค์กรราชการ องค์กรการศึกษา องค์กรทางศาสนา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรธุรกิจเอกชน องค์กรภาคประชาชน และองค์กรชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง

กล่าวได้ว่า การศึกษา รูปแบบ กลไก และกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในสังคมไทยในครั้งนี้ให้ความสำคัญกับมิติสุขภาพมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปัจจัยต่างๆ มากมาย ทั้งด้านปัจเจกบุคคล สภาพแวดล้อมและระบบสุขภาพ โดยส่วนของปัจเจกบุคคลและสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันและส่งผลถึงสุขภาพของคนไร้ที่พึ่ง ดังนั้น ระบบสุขภาพที่ดีจึงมีบทบาทในการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งให้ดำรงไว้ซึ่งการมีสุขภาพดี มีชีวิตยืนยาว และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขมีสุขภาพดีหรือมีสุขภาพ (Well-being) เพื่อก้าวสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Quality of life) ทั้งนี้การเป็นผู้มีสุขภาพดีได้นั้นย่อมเกิดจากการดูแลแบบองค์รวม (Holistic care) และไม่กลับไปสู่การเป็นคนไร้ที่พึ่งอีก ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน โดยการศึกษา รูปแบบ กลไก และกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีเป็นการนำเสนอบทเรียนรู้ในพื้นที่นำร่อง 12 แห่ง เพื่อจัดทำแนวปฏิบัติที่ดี (Best practice) สำหรับสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง และศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน ตลอดจนการนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายและข้อเสนอเชิงปฏิบัติทั้งในระดับพื้นที่และระดับองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อพัฒนารูปแบบ กลไก และกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในสังคมไทยเพื่อเป็นการเสริมสร้างสุขภาวะที่ดี โดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคีเครือข่ายในทุกระดับ

วัตถุประสงค์การศึกษา

ศึกษาและถอดบทเรียนความสำเร็จในการดำเนินงานของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง และศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน เพื่อนำไปสู่แนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ในการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งให้มีสุขภาพที่ดี และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและข้อเสนอเชิงปฏิบัติทั้งในระดับพื้นที่และระดับองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการวิจัยที่สำคัญได้แก่ 1) การศึกษาเอกสาร รายงานการประชุม และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง 2) จัดประชุมเพื่อถอดบทเรียนความสำเร็จในการดำเนินงานด้านคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ในพื้นที่นำร่องทั้ง 12 แห่ง กลุ่มผู้เข้าร่วมประชุม ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในพื้นที่ดำเนินการ ตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ดำเนินการ อาทิ องค์กรราชการ องค์กรการศึกษา องค์กรทางศาสนา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรธุรกิจเอกชน องค์กรภาคประชาชน และองค์กรชุมชน เป็นต้น และอาสาสมัครด้านสังคมในพื้นที่ดำเนินการ และ 3) การประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อสังเคราะห์บทเรียนและถอดบทเรียนร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับผู้ดำเนินงานด้านการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา โดยการคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการทั้งสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง และ ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชนได้แก่พื้นที่ดำเนินการโครงการตำบลต้นแบบห่วงใยไม่ทอดทิ้งกัน จำนวนอย่างละ 4 แห่ง โดยกระจายตามภูมิภาคต่างๆ 4 ภูมิภาค ทั้งนี้การคัดเลือกสถานที่ ศูนย์ฯ และศูนย์ในชุมชน ในแต่ละภูมิภาคพิจารณาจากการดำเนินงานที่โดดเด่นและมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ต่อสังคมจนสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นสถานที่ปฏิบัติงานขององค์กรและหน่วยงานที่ดำเนินงานด้านการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ทั้งนี้การคัดเลือกพื้นที่นำร่องดังกล่าวผ่านการประชุมหารือร่วมกันระหว่าง

นักวิจัยกับ ผู้บริหารของกองทุนคุ้มครองสวัสดิภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิต กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

พื้นที่นาร่อง 12 แห่ง ประกอบด้วย สถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ สถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งวังทอง จังหวัดพิษณุโลก สถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งชายธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี สถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งบ้านเมตตา จังหวัดนครราชสีมา สถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดชลบุรี ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดขอนแก่น ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดภูเก็ต และศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน พื้นที่ดำเนินงานโครงการตำบลต้นแบบห่วงใยไม่ทอดทิ้งกัน จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ ชุมชนสมอโคน ตำบลสมอโคน อำเภอบ้านตากจังหวัดตาก ชุมชนเทศบาลค่ายเนินวงค์ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ชุมชนนาหว้า ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม และชุมชนไม้ขาว ตำบลไม้ขาว อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต

ผลการศึกษา

แนวคิดในการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จำเป็นจะต้องมีรูปแบบที่หลากหลายสอดคล้องกับบริบททางสังคมและการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมของแต่ละรัฐ อย่างไรก็ตาม รูปแบบการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจะต้องคำนึงถึงขั้นพื้นฐานต่างๆ ที่มนุษย์ทุกคนควรได้รับตามปฏิญญาสากลขององค์การสหประชาชาติ และไม่เพียงเป็นการช่วยเหลือหรือบรรเทาทุกข์เฉพาะหน้าเท่านั้น แต่ยังเน้นไปที่มิติของการป้องกันและพัฒนานคนในสังคมไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี (well-being) ดังที่ได้มีการนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมทั่วโลก ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

รูปแบบ “เก็บตก” (Residual model of welfare) เป็นรูปแบบของสวัสดิการสังคมที่เกิดจากความช่วยเหลือในปัญหาหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้า หมายถึงรอให้ปัญหาเกิดขึ้นก่อนแล้วจึงจัดบริการในลักษณะตามแก้ไขปัญหามากกว่าจะเป็นการป้องกันปัญหา หรือเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง (Titmuss, 1974 อ้างใน วันทนี วาสิกะสิน, สุรางค์รัตน์ วศินารมณ และกิติพัฒน์ นนทปัทมดลย์, 2553) กล่าวได้ว่าเป็นการทำงานเชิงตั้งรับช่วยเหลือคนไร้ที่พึ่งเท่าที่จะมีปัญหาเข้ามาได้มุ่งถึงการพัฒนาคูณภาพชีวิตของคนไร้ที่พึ่งจริง สภาพปัญหาที่จะไม่ได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง

รูปแบบ “สัมฤทธิ์ผลทางอุตสาหกรรม” (Industrial achievement performance หรือ handmaiden model) เป็นรูปแบบของสวัสดิการที่จัดให้โดยขึ้นอยู่กับความสามารถในการทำงาน สถานภาพหรือบทบาทการทำงาน ผลผลิตและผลิตผลของงานเป็นสำคัญ กล่าวได้ว่าการได้รับสวัสดิการมาจากการกระตุ้นและขยันทำงาน กระตุ้นให้คนไร้ที่พึ่งเกิดความตระหนักในศักยภาพและความสามารถของตนเอง เพื่อให้สามารถกลับเข้าสู่กลไกการผลิต ระบบการตลาดและระบบสังคมได้ปกติ แต่ในขณะที่เดียวกัน คนไร้ที่พึ่งที่สภาพร่างกายและจิตใจไม่เอื้ออำนวยให้สามารถฝีกอาชีพและกลับเข้าสู่กลไกการตลาดและระบบสังคมได้ ก็จะไม่ได้รับสวัสดิการในรูปแบบนี้ คนกลุ่มนี้ก็จะไม่ได้รับความเป็นธรรม (Titmuss, 1974 อ้างใน วันทนี วาสิกะสิน, สุรางค์รัตน์ วศินารมณ และกิติพัฒน์ นนทปัทมดลย์, 2553)

รูปแบบ “สถาบัน” (Institution redistributive model) เป็นรูปแบบสวัสดิการสังคมที่มองว่าสวัสดิการสังคมเป็นสถาบันทางสังคมรูปแบบหนึ่ง เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำหน้าที่ให้ระบบสังคมดำเนินต่อไปได้อย่างราบรื่นและเป็นธรรม เป็นการจัดสวัสดิการตามหลักสิทธิมนุษยชนที่ประชาชนทุกคนในรัฐจะต้องได้รับสวัสดิการอย่างเท่าเทียมกันและทุกคนได้รับการยอมรับในฐานะมนุษย์ (Titmuss, 1974 อ้างใน วันทนี วาสิกะสิน, สุรางค์รัตน์ วศินารมณ และกิติพัฒน์ นนทปัทมดลย์, 2553)

จากรูปแบบของสวัสดิการทั้งสามรูปแบบในการทำงานกับคนไร้ที่พึ่ง กล่าวได้ว่ามีอาจปฏิเสธระบบใดระบบหนึ่งออกไปได้ นักสังคมสงเคราะห์และผู้ปฏิบัติงานด้านคนไร้ที่พึ่งจะต้องเป็นผู้เรียนรู้และนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้อง โดยการมองจากระดับนโยบายลงมาถึงแผนการปฏิบัติงานที่มีความใกล้ชิดกับคนไร้ที่พึ่งมากที่สุด บางครั้งจำเป็นต้องมีการใช้

งบประมาณในการช่วยเหลือ เพื่อให้คนไร้ที่พึ่งพ้นวิกฤตที่กำลังเผชิญอยู่ และในขณะเดียวกันนักสังคมสงเคราะห์ต้องกระตุ้นให้คนไร้ที่พึ่งมองเห็นศักยภาพและความสามารถของตนเอง จนนำไปสู่การฝึกอาชีพเพื่อก่อให้เกิดรายได้เพื่อที่จะสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ตามปกติอีกครั้ง ประการสุดท้ายอาจจะเป็นหน้าที่ของนักสวัสดิการสังคมและนักสังคมสงเคราะห์ในการร่วมกันผลักดันให้เกิดสถาบันสวัสดิการทางสังคมที่จะเข้ามาช่วยกันดูแลคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคม

ข้อค้นพบการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พบว่า ในประเทศไทย มีรูปแบบ กลไก และกระบวนการที่หลากหลาย กล่าวคือ

1. รูปแบบการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง สามารถแบ่งลักษณะได้ ดังนี้ 1) รูปแบบการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พิจารณาตามโครงสร้างองค์กร พบว่า มีโครงสร้างหน่วยงานในการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ สถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง และศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน ทั้งนี้สถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในรูปแบบคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งที่ปรากฏตามพระราชบัญญัติการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ. 2557 ส่วนศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน การรูปแบบที่พัฒนาโดยนโยบายของผู้บริหารกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการเพื่อดำเนินงานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน 2) รูปแบบการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พิจารณาตามภารกิจหน้าที่ พบว่า การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง เมื่อพิจารณาตามภารกิจหน้าที่สามารถแบ่งได้ 3 รูปแบบ ได้แก่ การช่วยเหลือเบื้องต้น การฝึกทักษะและพัฒนาศักยภาพ และการสร้างเสริมระบบการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ตัวอย่างรูปธรรมคือโครงการ “ธัญบุรีโมเดล” ในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งชายธัญบุรี มีรูปแบบการคุ้มครองและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้ที่พึ่งและผู้ทำการขอทานในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งผ่านกิจกรรมอาชีพบำบัด (Occupation Therapy) ที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรเชิงนิเวศมาใช้ในการดำเนินกิจกรรม โดยขั้นตอนของโครงการเริ่มจากการคัดเลือกคนไร้ที่พึ่งที่มีความสนใจ มีความพร้อมทางด้านร่างกายและจิตใจมาเข้าร่วมโครงการ เพื่อฝึกทักษะอาชีพและการทำงานร่วมกับผู้อื่น

2. กลไกการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ตามพระราชบัญญัติการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ. 2557 มาตรา 15 กำหนดให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรสาธารณประโยชน์ องค์กรสวัสดิการชุมชน องค์กรภาคเอกชนอื่น สถาบันศาสนาหรือกลุ่มคนไร้ที่พึ่ง จัดให้มีการดำเนินการในลักษณะเดียวกับสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งหรือมีส่วนร่วมในการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ในขณะที่ ยุทธศาสตร์การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ. 2560-2564 กำหนดให้มียุทธศาสตร์การพัฒนากลไกและกระบวนการทำงาน (คณะทำงาน/กลไกจังหวัด) ตลอดจนระบบการประสานงานระหว่างหน่วยงาน (การรับ-ส่งต่อ) จากการศึกษาพบว่า พื้นที่นำร่อง 12 แห่ง กำหนดกลไกการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วนเพื่อให้การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งบรรลุผลสำเร็จ กล่าวคือ

2.1 กลไกหน่วยงานและความร่วมมือภายในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งและศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พบว่า มีการพัฒนาความร่วมมือและสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กร มีการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งและศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ในรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่หลากหลาย ทั้ง เครือข่ายสหวิชาชีพ เครือข่ายชุมชน เครือข่ายภาคเอกชน เครือข่ายอาสาสมัครและประชาสังคม โดยเฉพาะ เครือข่าย One Home ที่เป็นเครือข่าย พม. ในการทำงานภายใต้หลัก “บ้านเดียวกัน” เข้าใจทิศทางการทำงานในแต่ละกลุ่มเป้าหมายในทิศทางเดียวกัน ขับเคลื่อนงานร่วมกัน โดยการลงเยี่ยมบ้านผู้ใช้บริการ สืบเสาะข้อเท็จจริง ประเมินครอบครัว โดยศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้ที่พึ่งและส่งต่อเข้าโครงการบ้านน้อยในนิคมในพื้นที่นิคมสร้างตนเองของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ และการส่งต่อไปยังศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาทักษะ

2.2 กลไกความร่วมมือกับภาคธุรกิจเอกชน บริษัทเอกชนและผู้ประกอบการที่เข้ามาให้การสนับสนุนการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจ และด้านการสุขภาพอนามัยเป็นหลัก โดยความร่วมมือที่เกิดขึ้นจากสองลักษณะ ได้แก่ (1) การเข้ามาทำกิจกรรมความรับผิดชอบต่อทางสังคม (CSR) ด้วยการบริจาคสิ่งของหรือการทำกิจกรรมกับคนไร้ที่พึ่ง และมีโอกาสได้พบเห็นและการสื่อสารบอกเล่าของเจ้าหน้าที่ สถานคุ้มครองฯ เกี่ยวกับสาเหตุ สภาพปัญหาความต้องการ รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคน

ไว้ที่พึ่ง จนเกิดเป็นความเข้าใจ ยอมรับและพัฒนาไปสู่ความร่วมมือเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในหลายลักษณะ (2) เกิดจากการดำเนินงานของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในการ “แสวงหา-สร้าง-กระชับ” เครือข่าย กับภาคธุรกิจเอกชนอยู่เสมอ ผ่านการทำโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไร้ที่พึ่งร่วมกัน

2.3 กลไกความร่วมมือกับภาคประชาสังคม ของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งชายธัญบุรี ในลักษณะ “กลไกความร่วมมือสนับสนุนบริการ” ที่สนับสนุนให้การจัดการบริการสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง ยกตัวอย่างเช่น ด้านสุขภาพอนามัย เช่น กลุ่มจิตอาสา SARA ที่ให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรมกลุ่มบำบัดให้แก่คนไร้ที่พึ่ง กลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดปทุมธานี (อพม.) ที่ให้การสนับสนุนในการจัดยาจิตเวชให้แก่คนไร้ที่พึ่ง และมูลนิธิคณะนักบุญคาไมโลแห่งประเทศไทย เข้ามาทำกิจกรรมตัดผมทำความสะอาดร่างกายให้แก่คนไร้ที่พึ่งทุกเดือน ด้านนันทนาการโดยภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทในการจัดกิจกรรมและสนับสนุนทรัพยากรสำหรับการนันทนาการ เช่น การจัดกิจกรรมเล่นดนตรีร่วมกับคนไร้ที่พึ่ง เป็นต้น

2.4 กลไกความร่วมมือจากสถาบันทางวิชาการของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งชายธัญบุรี เป็นความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษา ในลักษณะ “กลไกความร่วมมือในการพัฒนาบริการ” ในการพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกับสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งโดยมีบทบาทสนับสนุนการดำเนินงานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในด้านเศรษฐกิจและสุขภาพอนามัยเป็นหลัก ยกตัวอย่างเช่น ด้านเศรษฐกิจ สถาบันทางวิชาการมีบทบาทในการสนับสนุนองค์ความรู้ทางวิชาการและการดำเนินงานที่จะเอื้อให้การมีงานทำและการมีรายได้ของคนไร้ที่พึ่งมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเสนอแนวคิดในการจัดตั้งร้าน “Hope” เพื่อขายสินค้าของโครงการธัญบุรีโมเดลโดยตรง และร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์ของโครงการธัญบุรีโมเดลเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า

นอกจากนี้แล้ว ยังพบว่าในระดับชุมชนยังมีกลไกการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน อยู่ในรูปของคณะทำงานที่ชื่อว่า “คณะกรรมการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน” ซึ่งประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก ร่วมกับแกนนำ ผู้นำชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และหน่วยงานในท้องถิ่น กลไกการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชนจะทำหน้าที่กำหนดกระบวนการในการคุ้มครองช่วยเหลือคนไร้ที่พึ่งในชุมชน กำหนดนโยบาย มาตรการ แนวทางการดำเนินงานบูรณาการ การปฏิบัติเกี่ยวกับการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ทำการขอทานในชุมชน ยกตัวอย่างเช่น กลไกคณะกรรมการศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน เทศบาลตำบลค่ายเนินวง ประกอบไปด้วย ตัวแทนกลไกรัฐ ทั้งในระดับท้องถิ่น ท้องถิ่น ตัวแทนจากองค์กรชุมชน ผู้แทนภาคประชาสังคม ตัวแทนกลุ่มอาสาสมัครในชุมชน โครงสร้างคณะกรรมการที่ประกอบด้วย ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประธานสภาเทศบาลตำบล ผู้นำท้องถิ่น ผู้อำนวยการส่งเสริมสุขภาพตำบล ประธานอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ประธานอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ประธานกลุ่มสตรี ประธานชมรมผู้สูงอายุ อาสาสมัครแรงงาน อาสาสมัครพัฒนาชุมชน ตัวแทนกลุ่ม สร้างเสริมอาชีพ ข้าราชการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3. กระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จากการศึกษา กระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในพื้นที่นำร่อง 12 แห่ง พบว่าการเข้าอยู่ในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง หน่วยงานสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งทุกจังหวัด บ้านพักเด็กและครอบครัวที่ตั้งในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โรงพยาบาลจิตเวช โรงพยาบาล อบต. ผู้ใหญ่บ้าน มูลนิธิ ในเขตจังหวัดนครราชสีมา โดยใช้เอกสารหลักฐานประกอบด้วย ประวัติการรักษาทางจิตเวช ใบรับรองแพทย์ สำเนาทะเบียนบ้าน (ถ้ามี) เอกสารสิทธิ์ (บัตรทอง) บัตรคนพิการ (ถ้ามี) บัตรประจำตัวประชาชน หรือสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน (ถ้ามี) นำมายื่นคำร้องขอเข้ารับการคุ้มครอง ตรวจสอบความเรียบร้อยครบถ้วนของเอกสาร เสนอขออนุมัติรับเข้าสถานคุ้มครองฯ รอผลการอนุมัติและเข้ารับการคุ้มครองตามกำหนดเวลานัดหมาย โดยกระบวนการดำเนินงานของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ประกอบด้วย 5 กระบวนการ ดังนี้

1. กระบวนการแรกคือ คัดกรอง ดำเนินการคัดกรอง ตรวจสอบเอกสาร ได้แก่ หนังสือนำส่ง บัตรประชาชน หนังสือยินยอมเข้ารับบริการ เอกสารประวัติ เอกสารหลักฐานอื่นๆ ตรวจร่างกาย ทำบัญชีทรัพย์สิน ถ่ายภาพ และทำทะเบียนประวัติ

2. กระบวนการประเมินวางแผนให้ความช่วยเหลือ ประเมินศักยภาพผู้ใช้บริการ ทำแผนพัฒนารายบุคคล (IRP) โดยทีมสหวิชาชีพ นำส่งตรวจสุขภาพกายและจิต สืบเสาะข้อมูลเชิงลึก ประเมินด้านกาย จิต สังคม

3. กระบวนการดำเนินการให้ความช่วยเหลือ ให้การช่วยเหลือด้านปัจจัยสี่ พัฒนาศักยภาพ พื้นฟู พัฒนาตามโครงการธัญบุรีโมเดล การพัฒนากาย จิต สังคม การศึกษา ส่งเสริมอาชีพ ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือในการดำรงชีวิต ช่วยเหลือด้านกฎหมาย สถานะทางทะเบียน พิทักษ์สิทธิ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่าย

4. กระบวนการประสานส่งต่อ ดำเนินการเยี่ยมบ้านและประเมินครอบครัว การติดตามครอบครัว และการเตรียมความพร้อมก่อนส่งต่อ ส่งกลับครอบครัว ส่งต่อสถานประกอบการ ส่งต่อไปยังศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาทักษะชีวิต ส่งเข้าโครงการบ้านน้อยในนิคม

5. กระบวนการติดตามและประเมินผล การติดตามผลภายหลังการประสานส่งต่อ โดยติดตามผลรายเดือน รายไตรมาส และรายปี พร้อมทั้งดำเนินการเชิงเฝ้าระวังป้องกัน

นอกจากนั้น ยังพบว่า การจัดการระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับคนไร้ที่พึ่ง พบว่า การจัดเก็บข้อมูลของศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง คือ การจัดเก็บข้อมูลของผู้เข้ามาใช้บริการที่เป็นคนไร้ที่พึ่ง คนขอทาน หรือกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน ด้วยการเก็บ ประวัติ การสอบถาม พูดคุย และการรวบรวมข้อมูลเพื่อจำแนกทางสถิติของผู้เข้ารับบริการ วิธีการเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำประวัติ จะดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ ด้วยวิธีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการสอบถาม การจัดเก็บข้อมูลเชิงลึกรายบุคคลเพื่อจัดทำ ทะเบียนประวัติ การให้คำปรึกษาแนะนำข้อคิดเห็นผ่านประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ ดำเนินการให้ความช่วยเหลือสู่การวางแผนพัฒนาของผู้เข้ามาใช้บริการแต่ละราย โดยจะมีแบบสำรวจสำหรับการจัดเก็บข้อมูลในเบื้องต้น การสแกนลายนิ้วมือเพื่อเก็บหลักฐาน สร้างขึ้นเป็นฐานข้อมูลที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลของคนไร้บ้านได้ทั่วประเทศเพื่อใช้เป็นแนวทางการป้องกันการใช้สิทธิซ้ำซ้อน ดังนั้นการมีฐานข้อมูลคนไร้ที่พึ่ง จะทำให้การตรวจสอบย้อนกลับเป็นไปได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น และการสร้างระบบฐานข้อมูลคนไร้ที่พึ่งยังสามารถทำให้เจ้าหน้าที่สามารถตรวจสอบข้อมูลต่างๆ ของคนไร้ที่พึ่งได้อย่างรวดเร็ว

ในส่วนกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน พบว่ามีความหลากหลายขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชน และการก่อร่างของคณะทำงาน อย่างไรก็ตาม มีกระบวนการหลัก ดังนี้ การเฝ้าระวังคนไร้ที่พึ่งในชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชน การระดมทรัพยากรทั้งภายในและภายนอก การติดตามเพื่อตัดวงจรการเกิดคนไร้ที่พึ่งในชุมชน และการติดตามผลการคุ้มครองช่วยเหลือกลุ่มคนไร้ที่พึ่ง การเสริมสร้างศักยภาพผู้นำชุมชน เครือข่ายและเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องหรือปฏิบัติงานด้านการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง

แนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) สำหรับการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง

1. การส่งเสริมกระบวนการสวัสดิการสังคมเชิงรุก แนวคิดการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง มองว่าระบบสวัสดิการที่หลากหลายต้องเข้ามามีส่วนร่วมในมาตรการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งมากขึ้นเพื่อส่งเสริมกระบวนการสวัสดิการสังคมเชิงรุก กล่าวคือลดการทำงานเชิงสงเคราะห์ลงแต่เน้นการทำงานส่งเสริมการเข้าถึงสวัสดิการต่างๆ ที่มีอยู่ของรัฐให้มากขึ้น สวัสดิการสังคมเชิงรุกพยายามที่จะเปลี่ยนแนวทางการทำงานสวัสดิการสังคมให้เป็นในรูปแบบของการมุ่งป้องกันและเข้าหาผู้ใช้บริการมากขึ้น เพื่อลดอคติของการมองผู้ใช้บริการในแง่ลบที่เหมือนขยะสังคมลงไป แน่นนอนที่สุดว่า กระบวนการสวัสดิการสังคมเชิงรุกรุนั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือกันของทั้งนักสังคมสงเคราะห์และวิชาชีพต่างๆ ที่อยู่ในแวดวงการทำงานคนไร้ที่พึ่งให้หันมาสร้างกระบวนการเข้าใจ แลกเปลี่ยนกันทำงาน ระดมองค์ความรู้จากทั้งภาควิชาการและภาคสนามมาช่วยกันต่อยอด แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของผู้ที่ทำงานด้านคนไร้ที่พึ่ง ซึ่งจะสะท้อนวิธีการแก้ไขปัญหา สภาพปัญหา ความสำคัญของงานคนไร้ที่พึ่ง ให้เป็นที่ประจักษ์แก่ดวงราชการ จากนั้นจึงจะเน้นไปที่การกระจายข่าวสู่สาธารณชน เพื่อสร้างความเข้าใจในวงกว้างต่อไป

2. การเสริมพลังอำนาจให้แก่คนไร้ที่พึ่ง การทำงานกับคนไร้ที่พึ่ง นอกเหนือจากการช่วยให้คนไร้ที่พึ่งผ่านพ้นปัญหาและวิกฤตในเบื้องต้นแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดประการต่อมาคือการเสริมพลังอำนาจให้แก่คนไร้ที่พึ่ง ทั้งในระดับบุคคลคือตัวคนไร้ที่พึ่งเอง ระดับกลุ่มคือกลุ่มคนไร้ที่พึ่งและการเสริมพลังระดับชุมชน เพื่อให้ช่วยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือคนไร้ที่พึ่ง โดยจุดมุ่งหมายสำคัญคือ การเสริมพลังอำนาจเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองของคนไร้ที่พึ่งให้สามารถกลับไปดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและปกติสุข การที่จะทำงานกับคนไร้ที่พึ่งและสามารถที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นได้นั้น การดึงเอาศักยภาพและความเข้มแข็งจากภายในที่ซ่อนอยู่ของคนไร้ที่พึ่งให้ออกมานั้น เป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก และแน่นอนที่สุดว่าการที่จะดึงเอาศักยภาพออกมามีได้ นั้น ผู้ที่ปฏิบัติงานจะต้องให้การเคารพและยอมรับในความเป็นมนุษย์ของคนไร้ที่พึ่ง กระตุ้นให้คนไร้ที่พึ่งรู้สึกถึงคุณค่าและความสามารถของตนเองด้วยวิธีการร่วมมือกัน ให้ผู้ใช้บริการเป็นผู้คิดและตัดสินใจ จนนำไปสู่พฤติกรรมและความเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน นักสังคมสงเคราะห์หรือผู้ที่ปฏิบัติงานกับคนไร้ที่พึ่ง ต้องมีหน้าที่สร้างความมั่นใจให้กับคนไร้ที่พึ่งว่า คนไร้ที่พึ่งทุกคนมีสิทธิและโอกาสที่จะเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่ชีวิต (อภิญา เวชชัย, 2555) กระบวนการสร้างพลังอำนาจจะนำไปสู่เป้าหมายหลักของการเสริมสร้างพลังอำนาจคือการที่คนไร้ที่พึ่งมองเห็นศักยภาพของตนเองได้ ตัวอย่างของการเสริมพลังอำนาจให้แก่คนไร้ที่พึ่ง เช่น การเปิดโอกาสให้คนไร้ที่พึ่งมีส่วนร่วมในกระบวนการ การรับงานมาทำในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง การเตรียมความพร้อมคนไร้ที่พึ่งกลับสู่สังคม

3. การพัฒนาระบบสนับสนุนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ได้แก่ (1) การพัฒนาศักยภาพของบุคลากร การพัฒนาฐานคิดของคนทำงาน ทักษะคิดของบุคลากรในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งมีความสำคัญต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง (2) การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง (3) การสร้างความร่วมมือในระดับนโยบาย (4) มีระบบอาสาสมัครสนับสนุนการดำเนินงาน (5) สร้างเครือข่ายความร่วมมือที่หลากหลาย นอกจากนี้แล้ว การพัฒนาระบบสนับสนุนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งตามหลักสุขภาวะที่ดี กล่าวคือ สุขภาวะที่ดีของคนไร้ที่พึ่ง หมายถึงสภาวะที่เป็นสุขทั้งร่างกายแข็งแรงจิตใจ สังคมและสัมพันธ์ระหว่างบุคคล รวมถึงทัศนคติในทางบวกต่อการมีชีวิตและสัมพันธ์กับทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวอย่างเป็นองค์รวม สุขภาวะ คือ ความสุขและคุณค่าของชีวิต ได้แก่ การมีร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ ไม่เจ็บป่วย ไม่พิการ สติปัญญาดี เบิกบาน ร่าเริงแจ่มใส ซึ่งก็คือ ภาวะของการอยู่เย็นเป็นสุขตามความหมายขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 1986) ให้กล่าวว่า สุขภาวะที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย 4 มิติด้วยกัน คือ ทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ ระบบสุขภาวะที่ดี จึงมีบทบาทในการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งให้ดำรงไว้ซึ่งการมีสุขภาพดี มีชีวิตยืนยาว และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขมีสุขภาพดีหรือมีสุขภาวะ (Well-being) สู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Quality of life) และการเป็นผู้มีสุขภาพดีได้นั้นเกิดจากกระบวนการดูแลแบบองค์รวม (Holistic care) และไม่กลับไปสู่การเป็นคนไร้ที่พึ่งอีกต่อไป ซึ่งถือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน โดยจะพบว่า กระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งและศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในพื้นที่ต้นแบบสามารถแบ่งกระบวนการคุ้มครองออกเป็น 6 ด้าน ครอบคลุมทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านสุขภาพ ด้านจิตปัญญาสังคม ด้านนันทนาการ และด้านสภาพแวดล้อม

3. การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งตามหลักความยั่งยืน (Sustainability) จากการศึกษาพบว่า มาตรฐานการทำงานด้านการคุ้มครอง ดูแล คนไร้ที่พึ่งอย่างยั่งยืน ภายใต้เจตนารมณ์ “มีที่พึ่ง พึ่งตนเองได้ เป็นที่พึ่งของผู้อื่น” นั้น ชุมชนเป็นหัวใจขับเคลื่อนงานที่สำคัญ กล่าวคือ เพื่อให้การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งมีความยั่งยืน ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชนมีบทบาทสำคัญในฐานะรากฐานของระบบสวัสดิการสังคมที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ อาทิ เช่น บ้านพักฉุกเฉินสำหรับผู้ไร้ที่พึ่งหรือผู้ประสบปัญหาทางสังคมในชุมชนตำบลป่าแดด ภายใต้โครงการตำบลต้นแบบห่วงใย ไม่ทอดทิ้งกัน ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดเชียงใหม่ได้สนับสนุนและ เป็นพี่เลี้ยงดูแลให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิดเพื่อเป็นการสกัดกั้นไม่ให้คนไร้ที่พึ่งเข้าสู่สังคมแต่สามารถจัดการและให้ความช่วยเหลือในระดับชุมชนได้

การอภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ทำให้เห็นทั้งศักยภาพ และอุปสรรคปัญหาในกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง กล่าวคือ

1. ศักยภาพของการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ได้แก่ (1) การพัฒนาระบบการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งผ่านนวัตกรรมในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง และศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง เช่น รูปแบบการทำงานของทีมนสหวิชาชีพ การดูแลผู้ใช้บริการแบบระยะยาว (Long Term Care) การเป็นหน่วยเคลื่อนที่เร็วในการลงพื้นที่เพื่อรับเรื่อง กระบวนการทำงานที่ให้ความสำคัญกับความแตกต่างเฉพาะราย (2) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง และศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง เช่น โครงการอุทยานรีไซเคิลเพื่อพัฒนาศักยภาพคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน การรับงานมาทำในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง การส่งคนไร้ที่พึ่งไปทำงานกับสถานประกอบการ ความร่วมมือกับสถาบันทางวิชาการ ความร่วมมือระหว่างองค์กรกับภาคประชาสังคม (3) ศักยภาพของศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน เช่น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน เช่น การเฝ้าระวังของศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน การทำงานเชิงรุกกับครอบครัวและชุมชนเพื่อป้องกันการเป็นคนไร้ที่พึ่ง (Prevention) การสร้างภูมิคุ้มกันให้กลุ่มเสี่ยงสามารถพึ่งตนเองได้ การจัดสวัสดิการของศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน กระบวนการติดตามของศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน

2. ข้อจำกัดของการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ในการดำเนินงานด้านการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งยังพบข้อจำกัด หรือปัญหาและอุปสรรคในการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ได้แก่ การไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎร : ปัญหาในการเข้าถึงสิทธิและโอกาสของคนไร้ที่พึ่ง บุคลากรในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งและศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งยังขาดความรู้และทักษะเบื้องต้นในการดูแลคนไร้ที่พึ่งที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช นอกจากนี้ยังขาดแคลนนักวิชาชีพที่มีความจำเป็น กล่าวคือ ผู้ใช้บริการมีลักษณะจิตเวชและมีสภาพปัญหาที่ซับซ้อน เช่น เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ด้านการดูแลผู้พิการซ้ำซ้อน นักจัดกิจกรรม และพยาบาล เป็นต้น และปัญหาการส่งต่อคนไร้ที่พึ่งตามกฎหมายเฉพาะ ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนคนไร้ที่พึ่งที่มีกฎหมายเฉพาะให้การคุ้มครอง กับคนไร้ที่พึ่งในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งชายธัญบุรีในปัจจุบัน (มีนาคม 2561) พบว่า มีกลุ่มผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 25.53 มีกลุ่มผู้พิการคิดเป็นร้อยละ 51.40 เป็นต้น ซึ่งสาเหตุสำคัญที่ไม่สามารถส่งต่อได้ เนื่องจาก ความแตกต่างด้านคุณสมบัติในการเข้ารับบริการของแต่ละหน่วยงาน และจำนวนของผู้ใช้บริการในสถานสงเคราะห์ตามกฎหมายเฉพาะในปัจจุบันมีปริมาณมากเกินกว่าที่สถานสงเคราะห์จะสามารถรองรับได้

ในขณะที่ ข้อจำกัดและอุปสรรคในการดำเนินงานของศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน ได้แก่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณในการจัดการกับปัญหาคนไร้ที่พึ่ง เนื่องจากงบประมาณโดยส่วนใหญ่ อยู่ในรูปของเงินสงเคราะห์แบบให้เปล่า มิได้ก่อให้เกิดความยั่งยืนและการพึ่งตนเองได้ของคนไร้ที่พึ่ง อีกทั้งงบประมาณขององค์กรบริหารส่วนตำบลยังมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถช่วยเหลือได้ทุกราย จึงใช้วิธีการส่งต่อเพื่อขอรับการสงเคราะห์ที่ต้องใช้ขั้นตอนที่ซับซ้อนและใช้ระยะเวลานาน ทำให้ไม่ทันกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้ประสบปัญหา และข้อจำกัดด้านกระบวนการทำงานด้านคนไร้ที่พึ่งในชุมชนร่วมกับหน่วยงานหลากหลายเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น กรณีการช่วยเหลือคนพิการ ผู้ปฏิบัติงานต้องประสานงานกับหน่วยงานที่ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ขณะที่ การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ยากไร้ผู้ปฏิบัติงานต้องประสานงานกับกรมกิจการผู้สูงอายุหรือสถาน สงเคราะห์คนชรา เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ต่างมีระเบียบ ข้อบังคับในการดำเนินงานที่แตกต่างกันออกไปทำให้เกิดความยุ่งยากในระดับปฏิบัติ เป็นต้น

3. แนวปฏิบัติการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งเพื่อสุขภาวะที่ดีอย่างยั่งยืน การส่งเสริมกระบวนการสวัสดิการสังคมเชิงรุก มุลินธิอิสระชน เสนอว่า หน่วยงานที่ทำงานกับกลุ่มคนไร้ที่พึ่งมาอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 8 ปี อย่างบ้านมิตรไมตรีทั้ง 10 แห่งที่เป็นหนึ่งในนวัตกรรมที่ก้าวหน้าของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการที่มองแนวทางการแก้ไขปัญหาคอนไร้ที่พึ่งไปข้างหน้าอย่างเป็นระบบต้องได้รับการส่งเสริมให้พัฒนารูปแบบการทำงานอย่างต่อเนื่องเพราะถือว่าเป็นนวัตกรรมสำคัญในการทำงานของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่จะสามารถเป็นต้นแบบให้หน่วยงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรภาคศาสนา และองค์กรภาคประชาสังคม ที่สนใจเข้ามาใช้เป็นพื้นที่เรียนรู้ในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมสวัสดิการโดยเน้นการทำงานเชิงรุก อย่างไรก็ตาม กระบวนการสวัสดิการสังคมเชิงรุกจำเป็นต้องขับเคลื่อนไปพร้อมกับฐานการคุ้มครองทางสังคม (Social Protection Floor: SPF) ซึ่งเป็นชุดนโยบายทางสังคมเพื่อบูรณาการการสร้างหลักประกันรายได้และการเข้าถึงบริการทางสังคมสำหรับทุกคนโดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาส โดยการป้องกันและเสริมสร้างศักยภาพของคนในวงจรชีวิต สำหรับแนวปฏิบัติเรื่องการเสริมพลังอำนาจให้แก่คนไร้ที่พึ่ง (อภิญา เวชยชัย, 2555) การที่จะทำงานกับคนไร้ที่พึ่งและสามารถที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นได้นั้น การดึงเอาศักยภาพและความเข้มแข็งจากภายในที่ซ่อนอยู่ของคนไร้ที่พึ่งให้ออกมานั้น เป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก และแน่นอนที่สุดว่าการที่จะดึงเอาศักยภาพออกมาใช้ได้นั้น ผู้ที่ปฏิบัติงานจะต้องให้การเคารพและยอมรับในความเป็นมนุษย์ของคนไร้ที่พึ่ง กระตุ้นให้คนไร้ที่พึ่งรู้สึกถึงความมีคุณค่าและความสามารถของตนเองด้วยวิธีการร่วมมือกัน ให้ผู้ใช้บริการเป็นผู้คิดและตัดสินใจ จนนำไปสู่พฤติกรรมและความเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน นักสังคมสงเคราะห์หรือผู้ที่ปฏิบัติงานกับคนไร้ที่พึ่ง ต้องมีหน้าที่สร้างความมั่นใจให้กับคนไร้ที่พึ่งว่า คนไร้ที่พึ่งทุกคนมีสิทธิและโอกาสที่จะเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่ชีวิต ในขณะที่ แนวปฏิบัติเรื่องการพัฒนาระบบสนับสนุนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ทั้งการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร สถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง มีระบบอาสาสมัคร การสร้างความร่วมมือในระดับต่างๆ จำเป็นต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและทิศทางของหน่วยงาน

นอกจากนี้แล้ว แนวทางคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของประเทศไทยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน นั้นมีความสอดคล้องกับแนวทางการจัดการปัญหาคนไร้บ้านของประเทศไทย (The United States Interagency Council on Homelessness, 2015) กล่าวคือ การจัดให้มีการดำเนินงานร่วมกันในลักษณะสภาภายใต้ชื่อ The Council of the United States Interagency Council on Homelessness ซึ่งมีสมาชิก 19 กลุ่ม (the Council) ประกอบด้วยสมาชิกท้องถิ่นและรัฐทั้งหน่วยงานราชการและเอกชน โดยสภาดังกล่าวได้มีการกำหนดกรอบการทำงานและจัดสรรทรัพยากร พร้อมทั้งกำหนดโครงการเพื่อป้องกันและยุติการเป็นคนไร้บ้านในอเมริกา โดยจะนำเสนอโครงการที่สามารถดำเนินการได้จริงและยังดำเนินการอยู่ พร้อมทั้ง Best Practices ในระดับท้องถิ่น เพื่อจะได้ลงทุนด้านทรัพยากรในสิ่งที่สามารถดำเนินการได้ผลจริงและนำมาดำเนินการอย่างต่อเนื่องกับสมาชิกทั่วประเทศ

บทสรุป

รูปแบบ กลไก และกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ให้ความสำคัญกับมิติที่หลากหลาย ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปัจจัยต่างๆ มากมาย ทั้งด้านปัจเจกบุคคล สภาพแวดล้อมและระบบสุขภาพ โดยในส่วนของปัจเจกบุคคลและสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันและส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนไร้ที่พึ่ง ดังนั้นระบบสุขภาพที่ดีจึงมีบทบาทในการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งให้ดำรงไว้ซึ่งการมีสุขภาพดี มีชีวิตยืนยาว และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข มีสุขภาพดี หรือมีสุขภาวะ (Well-being) เพื่อก้าวสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Quality of life) ทั้งนี้การเป็นผู้มีสุขภาพดีได้นั้นย่อมเกิดจากการดูแลแบบองค์รวม (Holistic care) และไม่กลับไปสู่การเป็นคนไร้ที่พึ่งอีกซึ่งถือว่าเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน การสังเคราะห์รูปแบบ กลไก และกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ พบว่าการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในประเทศไทยมีรูปแบบ กลไก และกระบวนการที่หลากหลาย ทั้งในส่วนของหน่วยงานภาครัฐและในส่วนของชุมชน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการสร้างความร่วมมือ กล่าวคือ ในส่วนของหน่วยงานภาครัฐจะพบว่าการดำเนินงานของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งและศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งมีรูปแบบ กลไก และกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมจากเครือข่ายทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชน และภาควิชาการเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมในส่วนต่างๆ ในขณะที่ ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชนก็ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงการทำงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้

เกิดการคุ้มครอง ดูแล คนไร้ที่พึ่งอย่างยั่งยืน ภายใต้เจตนารมณ์ “มีที่พึ่ง พึ่งตนเองได้ เป็นที่พึ่งของผู้อื่น” ตลอดจนพัฒนาและฟื้นฟูคนไร้ที่พึ่งให้สามารถกลับคืนสู่ครอบครัวและชุมชนได้อย่างปกติสุข

ข้อเสนอแนะ

1. กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ควรพัฒนาหรือสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมและสร้างโอกาสให้กับคนยากจน ผู้ด้อยโอกาส คนไร้ที่พึ่ง ผู้กระทำการขอทาน และกลุ่มผู้เปราะบาง ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัด และสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งเพื่อป้องกันและคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งให้มีสุขภาพที่ดีในทุกมิติ กล่าวคือ ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชนดำเนินการในพื้นที่โดยการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ในการเฝ้าระวังไม่ให้เกิดกลุ่มเสี่ยงขึ้นในชุมชน และศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดดำเนินการเฝ้าระวัง ติดตาม และคุ้มครองไม่ให้เกิดกลุ่มเสี่ยงขึ้นในระดับจังหวัด สำหรับสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งดำเนินการคุ้มครองและพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มคนไร้ที่พึ่งในสถานฯ ให้ได้รับการคุ้มครองและการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถกลับคืนสู่ชุมชนสังคมได้
2. ควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลด้านการคุ้มครองทางสังคมต้องได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพครอบคลุมประชาชนทุกคน และเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองประเภทต่างๆ และกลุ่มเป้าหมาย และนำมาใช้ในการออกแบบช่องทางให้การความช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายให้สามารถเข้าถึงบริการอย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง

รายการอ้างอิง

- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2560). แนวทางการปฏิบัติงาน พ.ร.บ ควบคุมขอทาน พ.ศ. 2559 พ.ร.บ.การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ.2557. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- พระราชบัญญัติการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ. 2557. (2547, 16 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. หน้า 1-9.
- พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2559. (2559, 26 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. หน้า 1-7.
- พระราชบัญญัติการสุขภาพจิต พ.ศ. 2551. (2551, 13 กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. หน้า 37-54.
- วันทนี วาสิกะสิน สุรางค์รัตน์ วศินารมณ และกิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์. (2553). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อภิญา เวชชชัย. (2555). การเสริมพลังอำนาจในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Dartford Boroug Council. (2010). Vulnerable Adults' Housing Policy 2010.
- Gitterman, A. (Ed.). (2001). *Handbook of Social Work Practice with Vulnerable and Resilient Populations*. (2nded.). New York: Columbia University Press.
- The U.S. Department of Housing and Urban Development. 2013. The 2013 Annual Homeless Assessment Report (AHAR) to Congress.
- WHO. (1986). Ottawa Charter for Health Promotion. First International Conference on Health Promotion, Ottawa, 21 November 1986. World Health Organization, Retrieved January 29, 2014, from: <http://www.who.int/hpr/archive/does/ottawa.html>